

BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIF UYGULAMASINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa YILDIZ

Gazi Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği ABD, Doktora Öğrencisi

Kemal KÖKSAL

Gazi Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği ABD, Öğretim Üyesi

Özet

Bu araştırma “birleştirilmiş sınıfları daha etkin ve verimli kılmanın yollarını aramayı” amaçlamaktadır. Tarama modelinin kullanıldığı araştırmanın evrenini Ankara iline bağlı ilköğretim okullarında görevli ve birleştirilmiş sınıf öğretimi yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Evreni temsil etmek üzere birleştirilmiş sınıfların en yoğun olarak bulunduğu Haymana, Polatlı, Gölbaşı, Çubuk, Bala ve Kalecik ilçelerinde birleştirilmiş sınıf okutan 97 öğretmene araştırmacı tarafından geliştirilen anket uygulanmıştır. Araştırmada öğretmenlerin “birleştirilmiş sınıfların avantajlarına, birleştirilmiş ve bağımsız sınıflarda aynı programın uygulanmasına ve birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran durumlara” ilişkin görüşleri ortaya çıkarılıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Birleştirilmiş sınıf, İlköğretim, Öğretmen*

AN ASSESSMENT OF TEACHERS' VIEWS ABOUT MULTIGRADE CLASSES IMPLEMENTATION

Abstract

This study aims “to search for ways to make multigrade classes more efficient and productive”. The teachers working at primary schools in Ankara and perform teaching in multigrade classes constitute the research universe, in which the scanning model was used. As a representation of the universe, a questionnaire developed by the researcher was applied to 97 teachers who charging multigrade classes in Haymana, Polatlı, Gölbaşı, Çubuk, Bala and Kalecik districts where multigrade classes are densely available. In research, opinions of teachers related to the advantages of “multigrade classes” implying the same curriculum in multigrade and monograde classes and the aspects restricting of education process in multigrade classes were revealed and assessed.

Keywords: *Multigrade class, Primary school, Teacher*

1. GİRİŞ

Türkiye'nin coğrafik ve ekonomik şartları, 8 yıllık temel eğitimin tek okul tipiyle gerçekleştirilmesini engellemektedir. Bu nedenle kız ve erkek bütün vatandaşlar için parasız ve zorunlu olan sekiz yıllık temel eğitimin yaygınlaştırılmasında ve ilköğretimin amaçlarına ulaşılmasında farklı uygulamalara başvurulmaktadır. (MEB, 2002:14). Bunlar; tam zamanlı ilköğretim okulları, ikili öğretim yapan ilköğretim okulları, taşınabilir ilköğretim okulları, birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulları, yatılı ilköğretim bölge okulları ve pansiyonlu ilköğretim okullarıdır.

Türkiye'de 2005-2006 eğitim öğretim yılında 16.069 okulda birleştirilmiş sınıf öğretimi yapılmaktadır. Bu okullarda 561.795 öğrenci öğrenim görmekte ve 26.470 öğretmen görev yapmaktadır (<http://iogm.meb.gov.tr>). Birleştirilmiş sınıflar; "Aynı anda iki veya daha fazla sınıfın bir öğretmenin sorumluluğunda olmasıdır" (Hargreaves ve diğerleri, 2001: 499), "idari nedenlerden dolayı aynı sınıfta öğretim gören değişik sınıf seviyesindeki öğrencilerin bulunduğu sınıflardır" (www.ioe.ac.uk/multigrade) şeklinde tanımlanmaktadır. Birleştirilmiş sınıf öğretimi ise; "Birden fazla sınıfın birleştirilerek bir grup oluşturulması suretiyle, bir öğretmen tarafından yetiştirilmesidir" (MEB, 1968:318) biçiminde ifade edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı, birleştirilmiş sınıf uygulamalarını "mevcut sistemin kamuru" olarak görmekte ve "eğitimi olumsuz yönde etkileyen en önemli etmenlerden biri ve en kısa zamanda sona erdirilmesi gereken bir sistem" olarak nitelendirmektedir (MEB, 1996:3; Karasar ve Platteu, 1998:165;). Ancak, Türkiye'nin şartları bu okulları zorunlu kılmaktadır (Köksal, 2005:8). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan İlköğretim Alt Komisyon raporunda, "birleştirilmiş sınıf uygulamaları çağdaş nitelik ölçütlerine göre uygun hale getirilmeli" (DPT, 2001:28) denilerek kapatma değil iyileştirme politikalarının gerekliliği vurgulanmaktadır.

ABD, İngiltere, Çin, Yunanistan, Avusturya, Hindistan, Vietnam vb. dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkesinde var olan (Little, 2001:498-499) birleştirilmiş sınıfların bazı avantajları da bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda birleştirilmiş sınıflarda öğrencilerin; kişisel sorumluluklarını yerine getirmelerinde, sosyal (hoşgörü, sabır, destekleyici) davranışlarında, okula karşı olumlu tutum geliştirmelerinde, işbirlikli davranışlarında, öz saygı ve benlik kavramı düzeylerinde artma olurken disiplin problemlerinde azalma görülmektedir Pratt (1986), Pavan (1992), Miller (1991), Thomas ve Shaw (1992), Mason ve Doepner (1998). Bunun yanı sıra öğretmenlerin görev ve sorumlulukların artması, derse hazırlık için harcanan zamanın artması ve öğretmenlerin birleştirilmiş sınıf öğretimine ilişkin yeterli donanıma sahip olmaması gibi durumlar da birleştirilmiş sınıf uygulamasının sınırlılıklarıdır.

Bu avantajlarının yanı sıra, birleştirilmiş sınıfları gündeme getiren bir diğer konu da geleneksel sınıf tanımı üzerine yoğunlaşan eleştirilerdir. Geleneksel tanımda sınıf, homojen bir grup olarak görülmektedir (Çalık, 2002:2). "Pratikte ise durum bundan

farklıdır. Sınıf homojen bir yapıya sahip değildir. Heterojen yapıya sahip bir gruba programların ön gördüğü aynı etkinlikleri yaptırma hiç de eğitsel değildir” (Köksal, 2005:10). Giderek kitlesel eğitimden bireysel eğitime, herkese aynı standart eğitimden yeteneğe göre eğitime bir dönüşümden söz edilmesi (Şişman, 2004:235), birleştirilmiş sınıfların önemle üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Türkiye’de birleştirilmiş sınıflarla ilgili literatür incelendiğinde, çalışmaların özellikle 1960 yılından sonra arttığı gözlenmektedir. 1968’de hazırlanan İlkokul Programı’nda, birleştirilmiş sınıflar çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu programda birleştirilmiş sınıflarda öğretim ilke ve yöntemleri çok ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Günümüze kadar gelinen süreçte, bazı ders içeriklerinin ve uygulanan programın değiştirilmesi dışında, birleştirilmiş sınıflarla ilgili çok yeni denilecek bir çalışma yapılmamıştır. Türk eğitim sisteminde ciddi değişimlerin yaşandığı bu dönemde birleştirilmiş sınıf uygulamasının pedagojik ve kurumsal olarak yeniden değerlendirilmesi çok önem taşımaktadır. Araştırma “Türkiye’de birleştirilmiş sınıfları daha etkin ve verimli kılmanın yollarını aramayı” amaçlamaktadır.

Problem Cümlesi

Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajlarına, birleştirilmiş sınıflarda uygulanan programlara ve birleştirilmiş sınıf uygulamasının sınırlılıklarına ilişkin görüşleri nelerdir?

Alt Problemler

- 1-Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2-Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf programlarının uygulanmasına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 3-Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran durumlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 4-Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıflarda uygulanması gereken programlara ilişkin önerileri nelerdir?
- 5-Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran ve problem olarak gördükleri diğer durumlar nelerdir?

2. Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modelinin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır. “Tarama modeli, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan

araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” (Karasar, 2002:77).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Ankara iline bağlı ilköğretim okullarında görevli ve birleştirilmiş sınıf öğretimi yapan öğretmenlerdir. 2004-2005 eğitim-öğretim yılında Ankara’da 155 birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulu vardır. Bu okullarda toplam 231 öğretmen görev yapmaktadır (MEB, 2005:104). Yeteri sayıda anket ilçelere ulaştırılmış olmasına rağmen anketler 80 okulda uygulanabilmiş ve 104 öğretmene ulaşılabilmektedir. 7 anket değerlendirilmeye alınmamıştır. Araştırma için gereken veriler 97 adet anketten sağlanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde araştırmaya katılan öğretmenlere ve anketin uygulandığı okullara ait betimsel bilgiler sorulmuştur. İkinci bölüm ise birleştirilmiş sınıf uygulamasına ilişkin öğretmen tutum ve görüşlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu bölümde öğretmenlerin “birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajları”, “birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran durumlar” ve “birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf programının uygulanması” konusundaki görüşlerinin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Her üç bölümde de kapalı uçlu sorular kullanılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin “birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf uygulaması” ve “birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran durumlar” konusundaki görüşlerinin anket maddeleriyle sınırlı kalmaması için her bölüm için birer tane açık uçlu soru hazırlanmıştır.

Anketin geliştirilmesinde, ilgili literatür ve araştırmalar taranarak bu araştırmalarda kullanılan anket formları incelenmiştir. Elde edilen bilgilerden hareketle bir taslak anket formu hazırlanmıştır. Geliştirilen bu taslak anket formu Ankara ili Haymana ilçesinde Mayıs-Haziran 2004 tarihlerinde 30 öğretmenin katıldığı bir ön uygulamaya tabi tutulmuştur. Çıkan sonuçlara göre ankete son şekli verilmiş, gerekli uzman görüşleri alınarak işlerliği olmayan maddeler gözden geçirilmiştir. Anketin öğretmen görüşlerine yönelik ifadeleri üç alt boyut haline getirilmiştir. Croanbach Alpha iç tutarlık katsayısı birinci boyut için (.82), ikinci boyut için (.90) ve üçüncü boyut için (.74) olarak hesaplanmıştır. Geliştirilen anketin asıl uygulaması 2005 Ekim-Kasım-Aralık aylarında gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

1. Birleştirilmiş sınıf okutan öğretmenlerin birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajlarına ilişkin görüşleri ile ilgili bulgular ve yorumlar :

Tablo 1. Öğretmenlerin, Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretimin Avantajlarına İlişkin Görüşlerinin Frekans, Yüzde, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Birleştirilmiş sınıflarda:		HK	OK	TK	\bar{X}	S
		(1)	(2)	(3)		
1. Farklı yaş, bilgi ve deneyime sahip öğrencilerin bir arada bulunması, onlara birbirlerinden öğrenme imkanı sağlamaktadır.	f	32	10	55	2.24	.92
	%	33.0	10.3	56.7		
2. Öğrenciler kendi kendine öğrenme ve kendi kendini yönetme gibi önemli becerileri geliştirme imkanına sahip olurlar.	f	39	16	42	2.03	.92
	%	40.2	16.5	43.3		
3. Öğrencileri yetenekli oldukları ve ilgi duydukları alanlarda bireysel olarak geliştirmek bağımsız sınıflara göre daha kolaydır.	f	72	14	11	1.37	.68
	%	74.2	14.4	11.3		
4. Öğrencilerin, okula karşı olan tutumları bağımsız sınıflardan daha olumludur.	f	47	22	28	1.84	.86
	%	48.5	22.7	28.9		
5. Öğrencilerin, arkadaşlarına karşı olan tutumları (farklılıklara saygı, paylaşım vb.) bağımsız sınıflardan daha olumludur.	f	40	19	38	1.98	.90
	%	41.2	19.6	39.2		
6. Öğrencilerin sosyal (hoşgörü, sabır, destekleyici vb.) davranışları bağımsız sınıflara göre ileri düzeydedir	f	37	16	44	2.07	.92
	%	38.1	16.5	45.4		
7. Öğrencilerin disiplin problemi normal sınıflara göre daha azdır.	f	53	11	33	1.79	.92
	%	54.6	11.3	34.0		
8. Öğrencilerin kişisel sorumluluklarını yerine getirme becerileri normal sınıflardan ileri düzeydedir	f	49	15	33	1.80	.91
	%	50.5	15.5	34.0		
9. Öğrenciler bağımsız sınıflardan daha fazla işbirlikçi öğrenme imkanına sahiptirler	f	31	11	55	2.25	.91
	%	32.0	11.3	56.7		
10. Öğrencilerin benlik kavramı düzeyleri bağımsız sınıflardan daha yüksektir.	f	38	25	34	1.96	.87
	%	39.2	25.8	35.1		
TOPLAM	f	97			1.93	.88
	%	100				

HK (Hiç katılmıyorum): 1.00-1.66 arası, OK (Orta düzeyde katılıyorum): 1.67-2.33 arası, TK (Tamamen katılıyorum) : 2.34-3.00 arası

Tablo 1'e göre, birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin, "birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajları (birleştirilmiş sınıf formasyonuna yeterli düzeyde sahip öğretmen ve

yeterli araç gereç bulunan sınıflar olması koşuluyla)” ile ilgili ifadelere verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında bu boyuta katılımın orta düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

Aritmetik ortalama değerleri bakımından, öğretmenler tarafından katılımın en yüksek olduğu madde “birleştirilmiş sınıflarda öğrencilerin daha fazla işbirlikçi çalışma imkanına sahip oldukları” (MD-9; $\bar{x}=2.25$), maddesidir. Bu maddeye öğretmenlerin yarısından fazlası (%56.7) tamamen katılmışlardır. Buna karşılık aritmetik ortalama değerleri bakımından, öğretmenler tarafından katılımın en düşük olduğu madde “öğrencileri bireysel olarak geliştirmek bağımsız sınıflardan daha kolaydır” (MD-3; $\bar{x}=1.37$) olarak ifade edilmiştir. Öğretmenlerin 3/4’ü bu maddeye katılmamışlardır. Bu bulgu, birleştirilmiş sınıflarda öğrencileri ilgi duydukları alanda bireysel olarak yetiştirmenin kolay olduğuna yönelik literatürde yer alan bilgilerle (Köksal, 2005:11; Köklü, 2000:34) örtüşmemektedir

2. Birleştirilmiş sınıf okutan öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf programlarının uygulamasına ilişkin görüşleri ile ilgili bulgular ve yorumlar:

Tablo 2. Öğretmenlerin Birleştirilmiş Bağımsız Sınıf Programı Uygulanmasına İlişkin Görüşlerinin Frekans, Yüzde, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf programları uygulaması ile:	f	HK	OK	TK	\bar{X}	S
		(1)	(2)	(3)		
11. Her kademe ve seviyedeki ilköğretim okulunda aynı programın uygulanması sağlanmıştır.	f	54	13	30	1.75	.90
	%	55.7	13.4	30.9		
12. Eğitim-öğretimde birlik ve bütünlük sağlanmıştır.	f	60	9	28	1.67	.90
	%	61.9	9.3	28.9		
13. İlköğretim okullarında program farklılığından doğan sınıf uyumsuzluklarının ortadan kaldırılmıştır.	f	60	13	24	1.63	.86
	%	61.9	13.4	24.7		
14. Ölçme ve değerlendirmede, üst öğrenime yönlendirmede bütünlüğün sağlanması gerçekleşmiştir.	f	57	15	25	1.67	.86
	%	58.5	15.5	25.8		
TOPLAM	f	97			1.68	.88
	%	100				

HK (Hiç Katılmıyorum) : 1.00-1.66 arası
 OK (Orta düzeyde katılıyorum) : 1.67-2.33 arası
 TK (Tamamen katılıyorum) : 2.34-3.00 arası

Tablo 2'ye göre, araştırmaya katılan birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin “birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf programlarının uygulanmasına ilişkin durumlar” ile ilgili ifadelerle verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında bu boyutla ilgili ifadelerle katılımın hiç katılmıyorum ve orta düzeyde katılıyorum düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Toplam aritmetik ortalamasının 1.68 olması, öğretmen görüşlerinin orta düzeyde yoğunlaştığını ve bu oranın hiç katılmıyorum düzeyine çok yakın olduğunu göstermektedir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin yarıdan fazlasının birleştirilmiş sınıflarda bağımsız sınıf programlarının uygulanmasına yönelik olumsuz görüşe sahip oldukları söylenebilir.

3. Öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda uygulanması gereken programların özellikleri ile ilgili açık uçlu soruya verdikleri cevaplar ve yorumları:

Ankette birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız programların uygulanması ile ilgili öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmak için bir tane de açık uçlu soru sorulmuştur. Soruyla ilgili olarak, ankete katılan öğretmenlerin %53.6'sı (52 kişi) görüş belirtmemiş, %46.4'ü (45 kişi) görüş belirtmiştir. Buna göre ortaya çıkan görüşler Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin Birleştirilmiş Sınıflarda Uygulanması Gereken Programların Özelliklerine İlişkin Önerileri

Temalar	Öneriler N=45	f	%
Birleştirilmiş sınıflarda uygulanacak programlar;	1. Özel hedeflerden oluşmalı ve daha az yoğun olmalı	9	20
	2. Çevre özelliklerini (sosyal, kültürel ve ekonomik) dikkate almalı	9	20
	3. Öğrenci ve sınıf seviyelerini dikkate alınarak birleşik olarak hazırlanmalı	9	20
	4. Öğretmenlere esneklik tanımalı	4	8.8
	5. Öğretmenler tarafından hazırlanmalı	1	2.2
Birleştirilmiş sınıflarda okutulacak kitaplarda;	1. Konu sayısı daha az olmalı	8	17.7
	2. Özellikle birinci sınıf kitapları ayrı olmalı	7	15.5
	3. 2 ve 3. sınıf ile 4 ve 5. sınıf aynı kitapları kullanmalı	6	13.4

Tablo 3 incelendiğinde birleştirilmiş sınıflarda uygulanması gereken program özelliklerine ilişkin öğretmen önerilerinin, “özel hedeflerden oluşmalı ve daha az yoğun olmalı” 9 kişi (% 20), “çevre özelliklerine dikkate almalı” 9 kişi (%20), “öğrenci ve sınıf seviyesi dikkate alınarak birleşik olarak hazırlanmalı” 9 kişi (% 20), “öğretmenler esneklik tanımalı” 4 kişi (% 8.8), “öğretmenler tarafından hazırlanmalı” 1 kişi (% 2.2) biçiminde ifade edildiği görülmektedir.

Öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda okutulacak kitaplara ilişkin önerilerinin, “konu sayısı daha az olmalı” 8 kişi (% 17.7), “özellikle birinci sınıf kitapları ayrı olmalı” 7 kişi (% 15.5), “2 ve 3. sınıflar ile 4 ve 5. sınıflar aynı kitapları kullanmalı” 6 kişi (% 13.4) biçiminde ifade edildiği görülmektedir.

Genel olarak bu bulgulara bakıldığında öğretmenlerin; birleştirilmiş sınıf programlarının daha az yoğun olmasını, çevre ve sınıf seviyesini dikkate almasını istediklerini söyleyebiliriz. Öğretmenler ayrıca ders kitaplarının birleştirilmiş sınıf uygulamasının gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte olması gerektiğini de belirtmektedirler.

4. Birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okullarında görevli öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran durumlara ilişkin görüşleri ile ilgili bulgular ve yorumlar:

Tablo 4. Öğretmenlerin Birleştirilmiş Sınıflarda Eğitim – Öğretim Sürecini Sınırlandıran Durumlara İlişkin Görüşlerinin Frekans, Yüzde, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Birleştirilmiş sınıflarda:	HK	OK	TK	\bar{X}	S
	(1)	(2)	(3)		
15. Dersler için belirlenen muhtevanın verilmesi ve hedeflere erişiyi sağlamak için zaman yeterli değildir.	f 11 % 11.3	2 2.1	84 86.6	2.75	.65
16. Öğretmenlerin öğrencileri kendi kendine çalışmaya yönlendirmek için yapacağı hazırlık çok zaman almaktadır .	f 9 % 9.3	8 8.2	80 82.5	2.73	.62
17. Görevli öğretmenlerin birleştirilmiş sınıf öğretimi ile ilgili formasyonları ve deneyimleri yeterli değildir.	f 8 % 8.2	16 16.5	73 75.3	2.67	.62
18. Görevli öğretmenlerin mesleki işbirliği ve dayanışmaya imkanları yeterli değildir.	f 14 % 14.4	11 11.3	72 74.2	2.60	.73
19. Görevli öğretmenlerin sosyal yaşamlarının sınırlılığı eğitim-öğretim performanslarını olumsuz yönde etkilemektedir.	f 12 % 12.4	17 17.5	68 70.1	2.58	.70
20. Öğretmenler daha fazla sorumluluk (yöneticilik, denetçilik, hademelik vb.) sahibi olmaktadır.	f 4 % 4.1	7 7.2	86 88.7	2.85	.46
21. Görevli öğretmenler karşılaştıkları problemlerin çözümünde yetkililerden yeterli yardımı görmemektedirler.	f 6 % 6.2	14 14.4	77 79.4	2.73	.57
22. Öğrencilerin araştırma için kullanacağı imkanlar (araç-gereç, kütüphane vb.) yeterli değildir.	f 6 % 6.2	6 6.2	85 87.6	2.81	.53
23. Öğretmenlerin rehberlik ihtiyaçlarının karşılanması yeterli değildir.	f 17 % 17.5	7 7.2	73 75.3	2.58	.78
TOPLAM	f 97 % 100			2.70	.64

HK (Hiç katılmıyorum) : 1.00-1.66 arası OK (Orta düzeyde katılıyorum) : 1.67-2.33 arası
TK (Tamamen katılıyorum) : 2.34-3.00 arası

Tablo 4'e göre birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin “birleştirilmiş sınıflarda eğitim

öğretim sürecini sınırlandıran durumlar” ile ilgili ifadelerle verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında bu boyutla ilgili ifadelerle katılımın tamamen düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Toplam aritmetik ortalamasının 2.70 olması da öğretmenlerin belirtilen sınırlılıklara tamamen katıldıklarının bir diğer göstergesidir. Bu bulgular; öğretmenlerin büyük çoğunluğunun birleştirilmiş sınıflarda zaman yetersizliği, deneyim eksikliği, sorumlulukların artması, sosyal yaşamın sınırlılığı, imkânların yetersizliği gibi pek çok sınırlılıkların olduğuna yönelik düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir.

5.Öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretimi sınırlandıran durumlara ilişkin anket maddeleri dışında kalan ve problem olarak gördükleri durumlara ilişkin açık uçlu soruya verdikleri cevaplar ve yorumları:

Ankette birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretimi sınırlandıran durumlara ilişkin anket maddeleri dışında kalan ve öğretmenlerin problem olarak gördükleri durumlara ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak için bir tane de açık uçlu soru sorulmuştur. Soruyla ilgili olarak, ankete katılan öğretmenlerin %53,6’sı (52 kişi) görüş belirtmiş, %46,4’ü (45 kişi) görüş belirtmemiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Birleştirilmiş Sınıflarda Problem Olarak Gördükleri Durumlara İlişkin Görüşleri

Temalar	Görüşler N=52	f	%
Öğretmenlerle ilgili sorunlar	1. İhtiyaçları olan kaynaklara ulaşamamaktadır	7	13.5
	2. Sürekli görev yeri değiştirmektedir	5	9.5
	3. Maddi olarak desteklenmelidir	3	5.8
	4. Hizmet içinde yeterince yetiştirilememektedir	3	5.8
	5. Birleştirilmiş sınıflarda öğretim konusunda deneyimsizdir	2	3.9
	6. Haksız atama ve kayırmalardan olumsuz yönde etkilenmektedir	2	3.9
	7. Okula geliş gidiş için çok fazla zaman ve para harcamaktadır	2	3.9
	8. Yalnızlık ve sosyal yetersizlikler olumsuz yönde etkilenmektedir	1	1.9
Öğrenci velileriyle ilgili sorunlar	1. Okula yeterince maddi ve manevi katkı sağlamıyorlar	15	28.9
	2. Ekonomik ve kültürel olarak yeterli değiller	4	7.7
	3. Eğitimi önemsemiyorlar	2	3.9
Öğrenciler ile ilgili sorunlar	1.Çocuk bakımı ve işlerden dolayı çok fazla devamsızlık yapıyorlar	6	11.5
	2. Sosyalleşme problemi yaşamaktalar	2	3.9
	3. Dengeli ve düzenli beslenememektedirler	2	3.9
Genel sorunlar	1. Sınıfın ısıtılması ve temizliği ders zamanını azaltıyor	5	9
	2. Öğretmenli ders yapılırken öğretmensiz çalışan çocukların dikkati dağılıyor	3	5.8
	3.Sınıf mevcutları fazla	1	1.9
	4.Yakacak, temizlik malzemesi ve su sıkıntısı var	1	1.9

Tablo 5'e göre birleştirilmiş sınıflarda öğretmenlerle ilgili problemler; "ihtiyacı olan kaynaklara ulaşamama" 7 kişi (%13.5), "sürekli görev yeri değiştirme" 5 kişi (%9.5), "maddi olarak desteklenmeme" 3 kişi (5.8), "hizmet içinde yeterince yetiştirilmeme" 3 kişi (%5.8), "birleştirilmiş sınıf öğretimi konusunda deneyimsizlik" 2 kişi (%3.9), "haksız atama ve kayırmaların motivasyon eksikliği yaratması" 2 kişi (%3.9), "okula geliş gidiş için çok zaman ve para harcama" 2 kişi (%3.9), "yalnızlık ve sosyal yetersizlikler" 1 kişi (%1.9) biçiminde ifade edilmiştir.

Öğrenci velileri ile ilgili problemler; "okula yeterince maddi ve manevi katkı sağlanmama" 15 kişi (%28.9), "ekonomik ve kültürel olarak yeterli olmama" 4 kişi (%7.7), "eğitimi önemsememe" 2 kişi(%3.9) biçiminde ifade edilmiştir.

Öğrencilerle ilgili problemler; "çok fazla devamsızlık yapma" 6 kişi (%11.5), "sosyalleşme problemi yaşama"2 kişi (%3.9), "dengeli ve düzenli beslenememe" 2 kişi (%3.9) biçiminde ifade edilmiştir.

Birleştirilmiş sınıflarla ilgili diğer problemler; "sınıfın temizliğinin ve sobanın yakılmasının ders zamanını azaltması" 5 kişi (%9), "öğretmenli ders yaparken öğretmensiz çalışan çocukların dikkatinin dağılması" 3 kişi (%5.8), "sınıf mevcudunun fazla olması 1 kişi (%1.9), " yakacak, temizlik malzemesi ve su deposu sıkıntısı" 1 kişi (%1.9) biçiminde ifade edilmiştir.

Açık uçlu soruya verilen cevapların en çok (25 kişi) öğretmenlerle ilgili tema üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu tema altında daha çok, kaynak eksikliği, sürekli görev yeri değiştirme ve hizmet içinde yetiştirilmeme gibi sorunların üzerinde özellikle durulmaktadır. Öğretmenlerin en çok sorun olarak gördükleri diğer durumlar ise öğrenci velileri ile ilgili tema altında toplanmıştır. Bu temada da daha çok, velilerin okula maddi ve manevi katkılarını olmaması gibi sorunlar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin devamsızlık yapmaları, beslenme bozuklukları ve sınıfta motivasyonu sağlamada karşılan sorunlardan da bahsedilmektedir.

4. Tartışma ve Sonuçlar

A. Birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajlarına ilişkin sonuçlar.

Araştırma sonuçları birleştirilmiş sınıf öğrencilerinin "işbirlikli davranışlarda, birbirlerinden öğrenme imkanlarında, arkadaşlarına ve okula karşı olumlu tutumlar göstermelerinde, kendini yönetme ve kendi kendine öğrenme yeteneklerinde, sosyal (hoşgörü, sabır, destekleyici vb.) davranışlarında, kişisel sorumluluklarını yerine getirmelerinde, "benlik kavramı düzeylerinde" artma olacağına ve bu niteliklere bağımsız sınıflardan daha ileri düzeyde sahip olacaklarına birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin orta düzeyde katıldığını göstermiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, birleştirilmiş sınıflarda öğrencilerin yetenekli oldukları ve ilgi duydukları alanlarda bağımsız sınıflardan daha kolay yetiştirilebileceklerine hiç katılmamışlardır. Öğretmenler birleştirilmiş sınıfların avantajlarına ilişkin görüşlerin hiç birisine tamamen katılmamışlardır.

Bu durum birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajlarının tam olarak gerçekleşmediğini göstermektedir.

Ankette birleştirilmiş sınıf uygulamasının avantajları olarak sunulan durumlar bilişsel olmayan alanla ve daha çok duyuşsal alanla ilgilidir. Pratt (1986), Pavan (1992), Miller (1991), Thomas ve Shaw (1992) tarafından yapılan araştırma sonuçları; bilişsel olmayan alanda özellikle duyuşsal alanda birleştirilmiş sınıfların her zaman bağımsız sınıflardan daha ileri düzeyde olduğunu göstermektedir. Birleştirilmiş sınıfların bu üstünlüğü; birleştirilmiş sınıflarda öğretim ilke ve yöntemlerin uygulanmasına bağlıdır. Türkiye’de birleştirilmiş sınıflarda öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda öğretim ilke ve yöntemlerini uygulamada bazı yetersizlikleri olduğu bilinmektedir. Özben (1997:73) bu yetersizlikleri; “seviye grubu oluşturabilme, ödevli ve öğretmenli ders saatlerini planlayabilme, öğrencileri kendi kendine çalışmaya yönlendirebilme, seviye gruplarına ayırabilme” şeklinde ifade etmektedir. Bu yetersizlikler aslında öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda öğretimle ilgili formasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin, uygun şartlarda birleştirilmiş sınıf uygulamasından elde edilebilecek avantajlara katılım oranlarının düşük olmasında da öğretmenlerin bu konudaki formasyon eksikliğinin önemli bir neden olduğu söylenebilir. Araştırmada birleştirilmiş sınıfların avantajlarına katılımı ilgili ortaya çıkan sonuç öğretmen görüşlerinin yansıtıldığı çeşitli nitel araştırmaların sonuçlarıyla da benzeşmektedir. Miller (1999:20) tarafından belirtilen araştırma sonuçları; birleştirilmiş sınıfların daha fazla plan, hazırlık, organizasyon ve çalışma gerektirmesinden dolayı öğretmenlerin birleştirilmiş sınıfların etkililiği konusunda bazı olumsuz tutumlarının olduğunu göstermektedir.

B. Birleştirilmiş sınıflarda da bağımsız sınıf öğretim programlarının uygulamasına ilişkin sonuçlar.

Araştırma sonuçları, öğretmenlerin bağımsız ve birleştirilmiş sınıflarda aynı programın uygulanması ile ilgili görüşlere katılmama eğiliminde olduklarını göstermiştir. Araştırmada programlara yönelik öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmaya yönelik sunulan maddeler; Talim Terbiye Kurulu’nun birleştirilmiş ve bağımsız sınıflarda aynı programların uygulanmasından beklediği hedeflerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin bu durumlara ilişkin katılımlarının düşük olması birleştirilmiş ve bağımsız sınıflarda aynı programın uygulanmasından beklenen hedeflerin gerçekleşmediği göstermektedir.

Öğretmenler birleştirilmiş sınıflarda; yoğunluğu az, çevre ve çocuk özelliklerini dikkate alan, sınıfların seviyesine önem veren ve birleşik programların uygulanması gerektiği konusunda öneriler getirmişlerdir. Ayrıca ders kitapları ile ilgili olarak; konu sayısının azaltılmasını, özellikle birinci sınıf kitaplarının ayrı olmasını, 2 ve 3. sınıflar ile 4 ve 5. sınıfların ortak kitap kullanmalarını önermişlerdir.

C. Birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran durumlara ilişkin sonuçlar.

Araştırma sonuçları birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini; “öğretmenlerin sorumluluklarının artması, dersler ve hazırlıklar için zaman yetersizliği, öğrencilerin araştırma imkanlarının yetersizliği, yetkililerden gerekli yardımı görememe, birleştirilmiş sınıflarda öğretimle ilgili formasyon ve deneyim eksikliği, mesleki işbirliğinin yetersizliği, sosyal yaşam sınırlılığı ve rehberlik ihtiyaçlarının yeterli düzeyde sağlanamaması” gibi durumların sınırlandırdığını göstermiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandıran ve problem olarak gördükleri diğer durumlara ilişkin görüşleri dört tema halinde belirtilmiştir. Öğretmenlerle ilgili olanlar “kaynak sıkıntıları, sürekli görev yeri değiştirmeleri, hizmet içinde yetiştirilmemeleri, okula geliş-gidiş için çok para ve zaman harcamaları” şeklinde belirtilmiştir. Öğrenci velileri ile ilgili olanlar “okula yeterince maddi ve manevi katkı sağlamamaları, ekonomik ve kültürel yetersizlikleri” şeklinde belirtilmiştir. Öğrencilerle ilgili olanlar “devamsızlık yapmaları, sosyalleşme problemi yaşamaları, beslenme sorunları” şeklinde belirtilmiştir. Birleştirilmiş sınıflarda “sınıfın ısıtılması ve temizliğin ders zamanını azaltması, öğretmenli dersler yapılırken ödevli çalışan öğrencilerin dikkatlerinin dağılması” gibi durumlar da öğretmenler tarafından sınırlılık olarak belirtilen durumlardır.

Bu bulgulardan hareketle, araştırmada öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim sürecini sınırlandırdığını düşündükleri durumların bu güne kadar yapılan bazı araştırmaların bulgularıyla büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Bu araştırmalar; Varış (1996:211) tarafından aktarılan Ankara ilinde 1964-1965 öğretim yılında yapılan “Köy okullarında birleştirilmiş sınıflarda uygulanan eğitim programına ilişkin sorunlar”, Öztürk (1980), Demirtaş (1991) ve Özben’in (1997) çalışmalarıdır. Araştırmayı yaptığımız tarih dikkate alındığında 40 yıllık süreç içerisinde yapılan araştırmalarda benzer sorunların süreklilik göstermesi manidardır. Bu durum, birleştirilmiş sınıflarla ilgili çok ciddi çalışmaların ve iyileştirmelerin yapılmadığının ve birleştirilmiş sınıfların işlevsel bir yapıya kavuşturulmadığının göstergelerinden biridir.

5. Öneriler

1. Birleştirilmiş sınıf öğretmenleri hizmet içi eğitim yoluyla “birleştirilmiş sınıflarda öğretim” konusunda yetiştirilmelidir. Bakanlık, bu konuda Türkiye genelinde bir çalışma başlatmalıdır.

2. Birleştirilmiş sınıflarda bağımsız sınıf programlarının uygulanmasından vazgeçilmelidir. Yeni ilköğretim programları (2004 İlköğretim Programı 1-5) birleştirilmiş sınıflarda izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Birleştirilmiş sınıfların şartları dikkate alınarak işlevsel programlar hazırlanmalıdır.

3. Programlar için geçerli olan birleştirilmiş sınıflara özel olma durumu ders kitapları, çalışma kitapları ve öğretmen klavuzları için de geçerlidir. Birleştirilmiş sınıflar için hazırlanan programlar doğrultusunda ders, çalışma ve öğretmen klavuzları ha-

zırlanmalıdır. Böylece birleştirilmiş sınıflarda sınırlılık olarak görülen birçok durum ortadan kaldırılmış olur.

4. Milli eğitim müdürlüğü yetkilileri birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin taleplerine, isteklerine daha duyarlı olmalıdır. Birleştirilmiş sınıflarda görevli öğretmenler iyi motive edilmelidir.

5. Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin rehberlik ihtiyaçlarının karşılanması için acil önlemler alınmalıdır. Eğer merkezden (il merkezi) gelen müfettişler bu iş için yeterli olamıyorsa başka çözüm yolları geliştirilmelidir.

6. Öğretmenlerin kendi aralarında işbirliği imkanları geliştirilmeli ve bilgiye daha kolay ulaşmalarını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Bu alanda bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımına öncelik verilmelidir.

7. Birleştirilmiş sınıflı okulların bulunduğu yerlerde okul aile işbirliğinin en üst düzeyde gerçekleşmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu okullara toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek yeni roller verilmelidir.

8. Öğretmenlerin okulun bulunduğu yerleşim yerinden çok uzakta ikamet etmeleri eğitim-öğretim performanslarını olumsuz yönde etkileyeceği bir gerçektir. Öğretmen atama ve yerleştirmelerinde bu durum göz önüne alınmalıdır.

9. Birleştirilmiş sınıflarla ilgili daha fazla araştırma yapılmalıdır. Birleştirilmiş ve bağımsız sınıflardaki öğrencilerin bilişsel ve bilişsel olmayan öğrenme özelliklerine ilişkin becerilerinin karşılaştırılmasına yönelik araştırmalara öncelik verilmelidir.

6. Kaynaklar

1. ÇALIK, Temel. (2002). *Sınıf Yönetimi ve Özellikleri*. Ed: L, KÜÇÜKAHMET. **Sınıf Yönetimi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
2. DEMİRTAŞ, Abdullah. (1992). **Eymür Köyünde İlköğretim: Geçmişten Günümüze**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
3. DPT. (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Okul Öncesi Eğitim-İlköğretim-Özel Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara, Yayın No; DPT:2598-ÖİK:609, 21-37.
4. HARGREAVES, E., MONTREO, C., CHAU, N., SİBLİ, M. and THANH, T. (2001). Multigrade teaching in Peru, Sri Lanka and Vietnam: an overview. **International Journal of Educational Development** 21, 499-520.
5. http://www.ioe.ac.uk/multigrade/defintions_of_terms. Sayfa ziyaret tarihi: 02.02.2005.
6. KARASAR, Niyazi. (2002). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
7. KARASAR, Niyazi ve C. PLATTEAU. (1998). *Birleştirilmiş Sınıf Uygulamaları Cumhuriyetin 75. Yılında İlköğretim 1. Ulusal Sempozyumu. (Ankara: 27-28 Kasım*

- 1998). Ankara: Tekışık Yayıncılık, 160-170.
8. KÖKSAL, Kemal. (2005). **Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
 9. LİTTLE, W. Angela. (2001). *Multigrade Teaching: towards an international research and policy agenda*. **International Journal of Educational Development** 21, 481-497.
 10. MASON, A. D. and DOEPNER. B.R. (1998). *Principals' view of combination classes*. **Journal of Educational Research**, 91(3), 160-172.
 11. MEB. (1968). **İlkokul Programı**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
 12. ____ (1996). **Milli Eğitimde: Sorunlar, Reformlar, Hedefler, Projeler. Yasal Düzenlemeler. Personel Durumu**. Ankara.
 13. ____ (2002). **İlköğretim Kurumlarının Kurumsal Değerlendirilmesi Araştırması**. Ankara
 14. ____ (2005). **Milli Eğitim İstatistikleri (2004-2005)** Ankara.
 15. ____ (2006). **İlköğretim Genel Müdürlüğü İstatistik Şube Verileri**. Eriřim Adresi:<http://iogm.meb.gov.tr/pages.php?page=sube&id=12> (Sayfa erişim tarihi: 20.06.2007).
 16. MİLLER, A.Bruce. (1999). **The Multigrade Classroom:A Resource Handbook For Small, Rural Schools. Book 1: Review of the Research on Multigrade Instruction**. S, VİNCENT(Ed.), Northwest Regional Educational Laboratory. Potland.
 17. MİLLER, A.Bruce. (1991) *A Review of the Qualitative Research on Multigrade Instruction*. **Journal of Research Education, Winter, 7(2)**, 3-12.
 18. ÖZBEN, Kürřat. (1997). **Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar** Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
 19. PAVAN, N. Barbara. (1992). *The Benefits of Nongraded Schools*. **Educational Leadership**, 50(2), 22-25.
 20. PRAT, D. (1986). *On the merits of multiage classrooms*. **Research in Rural Education**, 3(3), 111-115.
 21. SİMON, j. and BURTEİN, P. (1985). **Basic Research Methods in Social Sciences**. New York: Random House.
 22. ŞİŞMAN, Mehmet. (2004). **Öğretmenliğe Giriş**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
 23. THOMAS, C. and SHAW. C. (1992). *Issues in the Development of Multigrade Schools*. **World Bank Technical Paper 172**. The World Bank, Washington, DC.
 24. VARİŐ, Fatma. (1996). **Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler**. Ankara:Alkım Yayıncılık.